

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сироїд Т. Л., Фоміна Л. О.

ВСТУП

Фундаментальні права і свободи людини, проголошені універсальними і регіональними міжнародно-правовими актами в галузі прав людини, серед яких – Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та ін., є основою демократичного суспільства. Підґрунтям зазначених актів є загальнолюдські цінності, зокрема свободи людини; рівність людей у своїй гідності та правах; невідчуженість і непорушність прав і свобод людини; гарантованість прав, свобод та обов’язків людини і громадянина; невичерпність переліку прав та свобод людини і громадянина; рівність перед законом; єдність прав людини та її обов’язків перед суспільством тощо. Ці акти спонукали не тільки до розробки правових норм в усіх сферах, що стосуються прав людини, але й до створення потужного інституційного механізму захисту прав людини, який слугує додатковим контрольним інструментом до національної правової системи. Цей інструмент надихає людину боротися за свої права, вселяє впевненість у захищеність її прав, особливо для вихідців з держав, для яких характерні систематичні порушення прав людини.

Копітка робота щодо закріплення прав людини і забезпечення їх захисту здійснюється й на регіональному рівні. Найбільш вагомими результатами у цій галузі були досягнуті в Європейському Союзі (далі – ЄС). Джерельною базою у цій сфері є Хартія основоположних прав Європейського Союзу 2000 р., Договір про Європейський Союз і Договір про функціонування Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору 2007 р.) і низка спеціалізованих нормативних актів, прийнятих ЄС.

1. Правова основа захисту прав людини в Європейському Союзі

Хартія основоположних прав ЄС 2000 р. (зі змінами і доповненнями, внесеними Лісабонським договором 2007 р.) є невіддільною частиною джерел права ЄС, вона вперше в історії ЄС поєднала в одному документі всі громадянські, політичні, економічні та соціальні права європейських

громадян і мешканців ЄС. Ці права розділені на шість розділів: Гідність. Свободи. Рівноправність. Солідарність. Права громадян. Правосуддя¹. Вони базуються, зокрема, на фундаментальних правах і свободах, проголошених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція 1950 р.), конституційних традиціях держав-членів, Європейській соціальній хартії, Хартії основних соціальних прав робітників Європейського Союзу («Соціальна хартія») та інших міжнародних конвенціях, учасниками яких є держави-члени ЄС або сам ЄС. Відповідно до нової редакції Договору про Європейський Союз (у редакції Лісабонського договору 2007 р.), Хартія основоположних прав ЄС має таку ж юридичну силу, що й установчі договори. ЄС здійснив прорив уперед на шляху до інтеграції з прийняттям Хартії, зробивши доступним для громадян Союзу перелік основних прав і свобод.

Договір про Європейський Союз (далі – ДЄС) визначив, що Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Такі цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків (ст. 2). Союз надає своїм громадянам простір свободи, безпеки й правосуддя без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб (ч. 2. ст. 3). Союз бореться проти соціального вилучення та дискримінації, підтримує соціальну справедливість та захист, рівність жінок і чоловіків, зв'язок між поколіннями, захист прав дитини. Союз поважає своє багате культурне та мовне розмаїття й забезпечує захист та подальше збагачення культурної спадщини Європи.

У своїх відносинах зі світом Союз підтримує та поширює свої цінності та інтереси, сприяє захисту своїх громадян; підтримує мир, безпеку та сталий розвиток планети, солідарність та взаємну повагу народів, вільну справедливую торгівлю, викорінення бідності та захист прав людини, зокрема прав дитини, а також суворе дотримання й розвиток міжнародного права, зокрема принципів Статуту ООН.

Союз приєднується до Конвенції 1950 р. Основоположні права, що гарантуються Конвенцією і які впливають з конституційних традицій, спільних для держав-членів, є загальними принципами права Союзу (Розділ I «Загальні положення»). У всіх своїх діях Союз дотримується принципу рівності своїх громадян, які отримують однакову увагу від установ, органів, служб та агенцій Союзу. Кожен громадянин будь-якої

---

¹ Charter of fundamental rights of the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>.

держави-члена є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, не замінюючи його.

Функціонування Союзу засноване на принципі представницької демократії. Громадяни безпосередньо представлені на рівні Союзу в Європейському Парламенті. Держави-члени представлені в Європейській Раді, головами держав або урядів, а в Раді – їхніми урядами, демократично підзвітними національним парламентам або їхнім громадянам. Кожен громадянин має право брати участь у демократичному житті Союзу. Рішення приймаються якомога відкритіше та ближче до громадян. Політичні партії на європейському рівні сприяють формуванню європейської політичної свідомості та висловлюванню волі громадян Союзу (ст. 9 –11)².

Договір про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС) містить низку положень у галузі прав людини, зокрема: положення щодо усунення нерівностей та сприяння рівності жінок та чоловіків; сприяння високому рівню зайнятості, гарантіям належного соціального захисту, боротьбі проти соціального вилучення та високому рівню освіти, навчання та захисту здоров'я людей; норми щодо протидії дискримінації на підставі статі, расового або етнічного походження, релігії або віри, (фізичної або психічної) недієздатності, віку або сексуальної орієнтації та ін. (частина I, розділу II ДФЄС).

Частина II розділу II ДФЄС присвячена питанням громадянства і недискримінації. Відповідно до закріплених положень заборонено будь-яку дискримінацію на підставі національної належності. Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть затвердити правила, спрямовані на заборону такої дискримінації. Рада, діючи одностайно згідно з особливою законодавчою процедурою та після отримання згоди Європейського Парламенту, може вжити заходів, необхідних для боротьби проти дискримінації на підставі статі, расового та етнічного походження, релігії або віри, (фізичної або психічної) недієздатності, віку або сексуальної орієнтації.

Запроваджується громадянство Союзу. Кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, не замінюючи його. Громадяни Союзу наділені правами й обов'язками, передбаченими в Договорах. Вони мають серед іншого: а) право на вільний рух та проживання в межах території держав-членів; б) право обирати та бути обраними на виборах до Європейського Парламенту та на місцевих

---

² Consolidated version of the Treaty on European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF.

виборах у державі проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави; в) право користуватися на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянами якої вони є, захистом дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави та ін.

Низка положень ДФЄС стосується забезпечення прав громадян ЄС у соціально-економічній сфері, зокрема ним регламентовано право на заснування, яке включає право започатковувати та вести діяльність, таку як самозайнятість осіб, а також створення й управління суб'єктами господарювання, зокрема товариствами. З метою спрощення започаткування та ведення діяльності самозайнятими особами Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі звичайною законодавчою процедурою, видають директиви щодо взаємного визнання дипломів, сертифікатів та інших документів, які засвідчують кваліфікацію, а також щодо узгодження положень, встановлених у законах, підзаконних або адміністративних актах держав-членів про започаткування та ведення діяльності самозайнятими особами (ст. 49, ст. 53 РОЗДІЛ IV).

Договір містить норму щодо сприяння досягненню високого рівня зайнятості, заохочуючи співпрацю між державами-членами та підтримуючи, а у разі необхідності, доповнюючи їхні дії. Союз підтримує та доповнює діяльність держав-членів у таких сферах: а) покращення, зокрема, робочого середовища з метою захисту здоров'я та безпеки працівників; б) умови праці; в) соціальне забезпечення та соціальний захист працівників; г) захист працівників після закінчення трудового договору; ґ) інформування та консультація працівників; представництво та колективний захист інтересів працівників та роботодавців, включаючи право працівників брати участь у спільному управлінні; д) умови працевлаштування громадян третіх країн, які на законних підставах проживають на території Союзу тощо (Розділ X «Соціальна політика»).

Союз сприяє розвитку якості освіти, заохочуючи співпрацю між державами-членами та, якщо необхідно, підтримуючи та доповнюючи їхні дії, при цьому повною мірою поважаючи відповідальність держав-членів за зміст навчання та організацію освітніх систем, а також їхнє культурне та мовне розмаїття. Враховуючи особливу природу спорту, його структури, засновані на добровільній діяльності, соціальну та освітню функцію спорту, Союз сприяє популяризації питань європейського спорту.

ЄС спрямовує свою діяльність на розвиток європейського виміру в освіті, зокрема через викладання та поширення мов держав-членів; заохочення мобільності студентів та викладачів, *inter alia*, заохочуючи академічне визнання дипломів та строків навчання; підтримку співпраці навчальних

закладів; розвиток обміну інформацією та досвідом із питань, спільних для освітніх систем держав-членів; заохочення розвитку обміну молоддю та фахівцями із соціально-освітніх питань та заохочення участі молоді в демократичному житті Європи; заохочення розвитку дистанційного навчання; розвиток європейського виміру у спорті, сприяючи чесним і відкритим змаганням, співпраці спортивних організацій та захищаючи фізичну та моральну доброчесність спортсменів та спортсменок, особливо молодих (Розділ XII «Освіта, професійне навчання, молодь та спорт»).

Під час визначення та виконання всіх політик та заходів Союзу забезпечується високий рівень захисту здоров'я людини. Діяльність Союзу, що доповнює національні політики, спрямована на поліпшення охорони громадського здоров'я, запобігання фізичним та психічним розладам та захворюванням й усунення джерел загрози фізичному та психічному здоров'ю. Така діяльність охоплює боротьбу проти тяжких хвороб, сприяючи дослідженню їхніх причин, шляхів поширення та методів запобігання цим хворобам, а також інформаційну та освітню роботу в питаннях охорони здоров'я та моніторингу, раннього виявлення і боротьби проти серйозних транскордонних загроз здоров'ю (Розділ XIV «Охорона громадського здоров'я»)³.

Хартія Співтовариства про основоположні права працівників від 9 грудня 1989 року прийнята з метою сприяння поліпшенню життя та умов праці осіб. Хартія містить низку основних соціальних прав працівників, серед яких такі: 1) право на свободу пересування по всій території Співтовариства за умови обмежень, виправданих громадським порядком, громадською безпекою або громадським здоров'ям; 2) забезпечення справедливої заробітної плати; 3) право на щотижневий відпочинок і щорічну оплачувану відпустку; 4) право на адекватний соціальний захист незалежно від статусу і розміру підприємства, на якому працює особа, користування адекватним рівнем допомоги і соціального забезпечення; 5) право на об'єднання з метою захисту своїх економічних і соціальних інтересів; 6) можливість доступу до професійного навчання; 7) забезпечення рівності чоловіків і жінок та розвиток їхніх можливостей; 8) забезпечення інформування, консультації та участі працівників в управлінні; 9) користування задовільними умовами охорони здоров'я та безпеки. Хартія містить положення щодо забезпечення прав уразливих категорій працівників, зокрема дітей, осіб похилого віку, інвалідів на користування задовільними умовами охорони здоров'я та безпеки⁴.

³ Consolidated version of the treaty on The Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT>.

⁴ Хартія Співтовариства про основоположні права працівників. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044.

У межах ЄС також створено розгалужену інституційну систему захисту прав людини, складником якої є, безперечно, Суд ЄС, що наділений компетенцією приймати рішення за позовами, які подають фізичні або юридичні особи у разі порушення їхніх прав органами ЄС, а також розглядати питання відповідності союзного законодавства принципам прав людини (ст. 19 ДЄС).

Зважаючи на ту обставину, що Союз приєднався до Конвенції 1950 р., громадяни держав-членів ЄС мають право звертатися до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Відповідно до ст. 32 Конвенції 1950 р. юрисдикція ЄСПЛ поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і протоколів до неї та які передаються на його розгляд відповідно до статей 33, 34, 46 і 47 Конвенції. Відповідно, Суд не виконує функції національного суду та не має повноважень скасовувати або змінювати рішення національних судів. Суд також не може безпосередньо втручатися в діяльність органу влади, дія або бездіяльність якого спричинила порушення.

Суб'єктами подачі скарги до Суду є: 1) будь-яка договірна сторона щодо будь-якого передбачуваного порушення Конвенції і протоколів до неї іншою договірною стороною; 2) фізичні особи, неурядова організація або груп осіб, які стверджують, що стали жертвами порушень однією з договірних сторін їхніх прав, передбачених Конвенцією чи додатковими протоколами до неї. У цьому разі договірні сторони зобов'язуються не створювати перешкод для ефективної реалізації цього права.

Критеріями прийняття заяв до розгляду ЄСПЛ є факт використання всіх національних засобів захисту відповідно до загально визнаних норм міжнародного права і дотримання встановленого строку, який обчислюється з дати прийняття остаточного рішення на національному рівні. ЄСПЛ не розглядає індивідуальні заяви у таких випадках: якщо вони анонімні; за своєю суттю заява порушує питання, що вже було розглянуте Судом або вже розглядалось шляхом іншої процедури міжнародного розслідування чи врегулювання, не містить нової відповідної інформації; якщо заява, на його думку, несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї; явно необґрунтована або є зловживанням права на оскарження⁵.

З жовтня 1991 р. Договірні сторони зобов'язалися виконувати остаточне рішення Суду у будь-якій справі, в якій вони є сторонами. Остаточне рішення надсилається Комітету Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.

---

⁵ Більш детально див.: Практичний посібник щодо прийнятності заяв Європейським судом з прав людини. Рада Європи / Європейський суд з прав людини. 2011 р. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/human-rights/echr-admissibility-guide.pdf>.

2. Організаційна основа захисту прав людини в Європейському Союзі

Крім судових інстанцій, у межах ЄС функціонує низка спеціалізованих агенцій та інших органів (інституцій, посадових осіб), серед яких Агентство фундаментальних прав ЄС (далі – АФП) – спеціалізований орган, створений у 2007 році з метою забезпечення підтримки та проведення незалежної експертизи в питаннях, що стосуються основоположних прав людини і правопорядку ЄС. Діяльність АФП має слугувати просуванню концепції основних прав і підвищенню рівня захисту від порушень прав людини в ЄС.

АФП здійснює координаційну та інформативну функції і не уповноважене на розгляд індивідуальних скарг або прийняття обов'язкових рішень. Незважаючи на це, воно відіграє значну роль у формуванні законодавчої бази, яка враховує загальні принципи прав людини й ефективні механізми захисту прав людини в рамках ЄС. АФП консультує інституції ЄС і національні уряди держав-членів, надаючи їм незалежні консультації експертів й аналіз основних прав, особливо в таких сферах, як: дискримінація, доступ до правосуддя, расизм і ксенофобія, захист даних, права жертв, права дітей з метою покращення політики і законодавства, а також прийнятих рішень у цій сфері. Воно створило мережі і встановило зв'язки з партнерами на всіх рівнях із тим, щоб його рекомендації і дослідження були адресовані особам, які приймають рішення в межах національних урядів і ЄС. АФП підтримує тісні робочі зв'язки з інституціями ЄС, національними урядами і парламентами держав-членів ЄС, групами, організаціями, які працюють у сфері прав людини, органами ООН з прав людини, ОБСЄ та іншими організаціями⁶.

Омбудсмен – уповноважений з прав людини ЄС, наділений правом приймати заяви від будь-якого громадянина Союзу або іншої фізичної чи юридичної особи, яка проживає або має зареєстрований офіс у будь-якій державі-члені, стосовно випадків неналежної організації діяльності інститутів та органів ЄС, за винятком Суду або Трибуналу першої інстанції, які виконують свою судову роль.

Відповідно до своїх обов'язків Омбудсмен за наявності підстав проводить розслідування за своєю власною ініціативою або на підставі позовів, які надіслані йому безпосередньо або через члена Європейського парламенту, за винятком випадків, коли заявлені факти вже були предметом судового розгляду. Задля належного проведення розслідування Омбудсмен наділений правом доступу до будь-яких документів, необхідних для виконання своїх обов'язків, за винятком випадків, коли така інформація підпадає під дію

---

⁶ European Union agency for fundamental rights (fra). url: https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/fra_en.

законів і регламентів про секретність або положень, що перешкоджають її передачі. При цьому інституції ЄС зобов'язані надавати йому будь-яку інформацію і доступ до відповідних документів.

У тому разі, коли Омбудсмен встановлює факт неналежного управління, він направляє справу до зацікавленого закладу, який має протягом трьох місяців повідомити йому свою точку зору з приводу наведених фактів. Після цього Омбудсмен надсилає повідомлення Європейському Парламенту і зацікавленій установі. Особа, яка подала скаргу, інформується про результати такого розслідування.

Омбудсмен виконує свої повноваження незалежно. У виконанні своїх обов'язків він не запитує і не приймає інструкції від будь-якого уряду, інституту, органу або закладу. Рішення Омбудсмена не є обов'язковими, але мають значний суспільний і політичний вплив⁷.

Агентство ЄС з надання притулку (до 2016 р. Європейське бюро з надання притулку) (далі – АЄСНП) створено на підставі Регламенту (ЄС) № 439/2010 Європейського Парламенту та Ради від 19 травня 2010 р. з метою сприяння покращенню імплементації Спільної європейської системи притулку (далі – СЄСП), зміцнення практичної співпраці між державами-членами у сфері надання притулку та надання і/або координування надання оперативної підтримки державам-членам⁸.

АЄСНП організовує, розвиває і координує заходи, що забезпечують обмін інформацією та виявлення й об'єднання передового досвіду в питаннях надання притулку між державами-членами; організовує, розвиває і координує діяльність, пов'язану з інформацією про країни походження; створює і розробляє навчання, доступне членам усіх національних адміністрацій, судів і трибуналів, а також національних служб, відповідальних за питання надання притулку в державах-членах; за погодженням з Комісією координує обмін інформацією та інші заходи, прийняті з питань, що виникають під час імплементації інструментів і механізмів, пов'язаних із зовнішніми вимірами СЄСП; з метою здійснення оцінки потреби держав-членів залежно від конкретного тиску збирає, зокрема, на основі інформації, наданої країнами-членами, УВКБ ООН і за необхідності іншими організаціями, відповідну інформацію для ідентифікації, підготовки і розробки надзвичайних заходів; для держав-членів, які стикаються з конкретним і непропорційним тиском на свої системи притулку та прийому, зокрема через їх географічну чи

---

⁷ Decision of the European Parliament on the regulations and general conditions governing the performance of the Ombudsman's duties. URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/resources/statute.faces#ref2>.

⁸ Регламент (ЄС) № 439/2010 на Европейския Парламент и на Съвета от 19 май 2010 година за създаване на Европейска служба за подкрепа в областта на убежището. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:132:0011:0028:BG:PDF>.

демографічну ситуацію; заохочує, підтримує та координує обмін інформацією та інші заходи, пов'язані з переміщенням у межах Союзу тощо.

У межах Європейського Союзу створено низку спеціалізованих агентств/органів, наділених компетенцією у сфері захисту персональних даних. Діяльність цих органів регламентується, зокрема, Регламентом (ЄС) 45/2001 Європейського Парламенту та Ради від 18 грудня 2000 року про захист окремих осіб щодо обробки персональних даних установами і органами Співтовариства і про вільне переміщення таких даних, відповідно до якого передбачено заснування посади Спеціаліста із захисту даних у межах кожної установи та органу Спільноти (Офіцер із захисту даних). Головним завданням такого спеціаліста є забезпечення того, щоб процедури обробки даних не спричинили негативного впливу на права та свободи суб'єктів даних. До компетенції Спеціаліста віднесено повноваження щодо забезпечення інформування контролерів та суб'єктів даних щодо їхніх прав та обов'язків; надання відповідей на запити Європейського інспектора із захисту даних; забезпечення незалежного внутрішнього застосування Регламенту 45/2001; ведення реєстру процедур обробки даних, що проводяться контролером; повідомлення Європейського інспектора із захисту даних про процедури обробки, які можуть спричинити певні ризики тощо. Контролер також може направляти Спеціалісту із захисту даних попереднє повідомлення щодо будь-яких процедур обробки даних або сукупності таких процедур.

Регламентом 45/2001 також передбачено можливість проведення попередньої перевірки у тих випадках, коли процедури обробки за своєю природою, обсягом та цілями можуть спричинити певні ризики для прав і свобод суб'єктів даних. Така перевірка здійснюється Європейським інспектором із захисту даних, який гарантує дотримання установами й органами ЄС права на приватне життя у разі обробки особистої інформації громадян в електронному, письмовому або візуальному форматі під час виконання своїх обов'язків (обробка включає в себе зібрання, запис, збереження, вилучення, передачу, блокування або видалення даних). Завдання Європейського інспектора полягає в дотриманні суворих правил конфіденційності, що регулюють цю діяльність, і гарантування дотримання установами й органами ЄС права на приватне життя та його повагу. Слід зазначити, що правила захисту фізичних осіб під час обробки їхніх персональних даних установами, органами, службами та агенціями Союзу і державами-членами під час провадження діяльності в межах, охоплених законодавством Союзу, а також правила щодо вільного руху таких даних встановлюються Європейським Парламентом і Радою відповідно до звичайної законодавчої процедури (ст. 16 ДЕС). Європейський інспектор

керує обробкою адміністрацією ЄС персональних даних із метою забезпечення дотримання правил конфіденційності; консультує органи та інститути ЄС з усіх аспектів обробки персональних даних і пов'язаних із ними політики і законодавства; розглядає скарги і проводить розслідування; співпрацює з національною владою держав-членів ЄС з метою забезпечення послідовності у захисті даних; здійснює моніторинг нових технологій, які сприятимуть захисту даних (Глава V)⁹.

Установи та органи ЄС не мають обробляти персональні дані, які стосуються расового або етнічного походження, політичних поглядів, релігійних або філософських поглядів, профспілкового членства; дані про стан здоров'я або сексуальну орієнтацію, якщо вони не потрібні, за винятком випадків, коли вони є необхідними з метою охорони здоров'я. У такому разі це має бути зроблене медичним працівником або іншою особою, яка присягалась зберігати професійну таємницю.

У разі порушення права на недоторканість приватного життя установою або органом ЄС особа має право звернутися зі скаргою до Європейського інспектора або до органу, який, на думку особи, скоїв порушення. Європейський інспектор має вжити заходів щодо проведення розслідування (з'ясування обставин, розгляду обставин справи), результати розслідування мають бути повідомлені особі, якщо результат розгляду скарги Інспектором не задовольняє особу, то вона має право звернутися до Суду ЄС. Посада заснована у 2004 році.

У межах інституційної структури ЄС з метою забезпечення здійснення положень Регламенту 2016/679¹⁰ також засновано Європейську раду із захисту даних (далі – Рада) як орган Союзу, наділений правосуб'єктністю. До складу Ради, яка очолюється Головою, входять по одному голові наглядового органу кожної держави-члена та Європейський інспектор із захисту даних або їхні відповідні представники.

Рада забезпечує послідовне застосування Регламенту 2016/679 шляхом здійснення моніторингу і забезпечення його правильного застосування; консультування Комісії з будь-якого питання, пов'язаного із захистом персональних даних у Союзі; консультування Комісії щодо формату і процедур для обміну інформацією між контролерами, операторами та наглядовими органами щодо зобов'язальних корпоративних правил;

---

⁹ Regulation (EC) No 45/2001 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2000 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data by the Community institutions and bodies and on the free movement of such data. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001R0045>.

¹⁰ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0679>.

заохочення співпраці та ефективного двостороннього і багатостороннього обміну інформацією та кращою практикою між наглядовими органами; сприяння спільним навчальним програмам і забезпечення можливості обміну персоналом між наглядовими органами та за необхідності з наглядовими органами третіх країн або з міжнародними організаціями; сприяння обміну знаннями та документацією щодо законодавства із захисту даних і практикою з органами нагляду за захистом даних у всьому світі; ведення загальнодоступного електронного реєстру рішень, ухвалених наглядовими органами та судами щодо.

За результатами діяльності Рада складає річний звіт, що містить перегляд практичного застосування настанов, рекомендацій і прикладів кращої практики щодо захисту фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням у Союзі та (у відповідних випадках) у третіх державах і міжнародних організаціях. Звіт оприлюднюється та передається до Європейського Парламенту, Ради та Комісії.

У межах ЄС також було засновано Агентство Європейського Союзу з питань мережевої та інформаційної безпеки (далі – ENISA, Агентство). Основне завдання Агентства полягає у забезпеченні високого рівня мережевої й інформаційної безпеки в Союзі¹¹. Крім цього, Агентство розробляє і підтримує високий рівень експертних знань; сприяє установам, органам і відомствам Союзу щодо розробки політики в галузі мережевої та інформаційної безпеки; сприяє установам, органам і відомствам Союзу та держав-членів у здійсненні політики, необхідної для задоволення правових і нормативних вимог у галузі мережевої та інформаційної безпеки; використовує свій досвід для стимулювання широкого співробітництва між суб'єктами державного і приватного секторів тощо.

Питанню захисту персональних даних також приділено значну увагу в діяльності Європолу – правоохоронного органу, метою існування якого є надання допомоги у запобіганні та розслідуванні організованої злочинності, тероризму й інших форм тяжких злочинів. Європолем було створено Інформаційну систему (далі – ІСЄ), яка функціонує як база даних для обміну розвідувальними даними та інформацією державами-членами через свої Національні підрозділи Європолу (далі – НЦБ). ІСЄ містить інформацію про злочини, злочинні структури, підозрюваних і засуджених, а також засоби, які використовуються для скоєння відповідних злочинів. ІСЄ використовується посадовими особами Європолу, офіцерами зв'язку

---

¹¹ Regulation (EU) No 526/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 concerning the European Union Agency for Network and Information Security (ENISA) and repealing Regulation (EC) No 460/2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0526>.

держав-членів, співробітниками національних підрозділів Європолу та компетентними органами держав-членів.

ІСЄ може використовуватися для надання доступу до даних, що стосуються осіб, які є підозрюваними або яких було засуджено за скоєння кримінального правопорушення, що відноситься до компетенції Європолу; або осіб, факти щодо яких указують на те, що вони готуються скоїти такі правопорушення. Європол і НЦБ можуть як вносити дані безпосередньо до Інформаційної системи Європолу, так і вилучати дані з неї. Правом змінити, виправити або видалити дані, що містяться в інформаційній системі, наділена лише сторона, яка їх внесла. З метою виконання своїх завдань Європол може зберігати, змінювати і використовувати дані стосовно кримінальних правопорушень в аналітичних робочих картотеках. Аналітичні робочі картотеки відкриті для збирання, обробки або використання даних задля надання допомоги у конкретних розслідуваннях кримінальних правопорушень, які Європол проводить разом із державами-членами ЄС. У своїй діяльності Європол також має дотримуватися принципів, викладених у Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (далі – Конвенція № 108). Діяльність Європолу задля забезпечення дотримання відповідного законодавства про захист персональних даних і недопущення порушень прав осіб під час обробки персональних даних перевіряється і контролюється незалежним Спільним наглядовим органом Європолу.

Регламентом (ЄС) 2016/794 закріплено низку положень, які стосуються забезпечення захисту персональних даних, що перебувають у розпорядженні Європолу. Так, Європол наділений компетенцією опрацьовувати інформацію, надану йому державами-членами ЄС відповідно до їх національного законодавства, органами ЄС, третіми державами, міжнародними організаціями та приватними особами. Європол також може отримувати інформацію безпосередньо із загальнодоступних джерел, включаючи Інтернет. Особисті дані, отримані Європолом, можуть опрацьовуватися з метою перехресної перевірки, спрямованої на виявлення наявного зв'язку з особами, які підозрюються у скоєнні (або участі у скоєнні) кримінального злочину, на який поширюється компетенція Європолу, або особами, які були засуджені за такий злочин; особами, щодо яких є фактичні свідчення або обґрунтовані підстави вважати, що вони будуть скоювати кримінальні злочини, щодо яких Європол компетентний; аналізу стратегічного або тематичного характеру; оперативного аналізу; сприяння обміну інформацією між державами-членами, органами Союзу, третіми державами та міжнародними організаціями. Обробка таких особистих даних має здійснюватися з

дотриманням наявних гарантій захисту даних. Інформація, що була отримана за явного порушення прав людини, не обробляється.

Держава-член, орган Союзу, третя держава або міжнародна організація, які надали інформацію Європолу, визначають цілі, для яких вона має опрацьовуватися, будь-які обмеження на доступ або її використання. Європол може обробляти надану інформацію з метою, відмінною від тієї, для якої вона була надана, лише у разі, якщо це дозволено суб'єктом, який її надав¹².

У межах Європолу також створено Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю, який слугує інформаційним порталом ЄС з питань кіберзлочинності та сприяє більш швидкому реагуванню у разі вчинення онлайн-злочинів, розробляє та розгортає потенціал цифрової судово-медичної експертизи й надає інформацію про передовий досвід розслідування кіберзлочинів. Центр спеціалізується на кіберзлочинах, які скоюються організованими групами для отримання злочинним шляхом великих доходів, наприклад, через онлайн-шахрайство; заподіюють серйозну шкоду потерпілим, наприклад, через сексуальну експлуатацію дітей в Інтернеті; здійснюють негативний вплив на інфраструктуру та інформаційні системи в ЄС.

Євроюст, створений у 2002 році з метою сприяння судовому співробітництву у розслідуванні та судовому переслідуванні тяжких злочинів, що стосуються щонайменше двох держав-членів, також приділяє у своїй діяльності увагу питанню захисту персональних даних. Він наділений повноваженнями, в межах своєї компетенції і для виконання своїх завдань, обробляти персональні дані за допомогою автоматизованих засобів або в структурованих ручних файлах. Під час здійснення такого опрацювання Євроюст має вживати необхідних заходів задля гарантування рівня захисту персональних даних, який буде, щонайменше, еквівалентним тому, що впливає із застосування принципів Конвенції № 108¹³. Євроюст встановлює Систему управління справами, яка складається з тимчасових робочих файлів та індексу, що містить персональні та неперсональні дані. Така система створена з метою підтримання управління та координацію розслідувань та переслідувань; полегшення доступу до інформації про поточні розслідування

---

¹² Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0794>.

¹³ Council decision setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime (2002/187/JHA). URL: [http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejdecision/Eurojust%20Decision%20\(Council%20Decision%202002-187-JHA\)/Eurojust-Council-Decision-2002-187-JHA-EN.pdf](http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejdecision/Eurojust%20Decision%20(Council%20Decision%202002-187-JHA)/Eurojust-Council-Decision-2002-187-JHA-EN.pdf).

та судові переслідування; полегшення моніторингу законності та дотримання положень стосовно обробки персональних даних.

У межах Євроюсту також призначено з числа персоналу Співробітника з питань захисту даних, який здійснює свої повноваження самостійно та наділений правом доступу до всіх даних, оброблених Євроюстом. Такий співробітник забезпечує законність обробки персональних даних; здійснює письмову реєстрацію щодо передачі та отримання особистих даних; інформує суб'єктів даних про їхні права. У разі якщо Співробітник вважає, що обробка даних здійснювалася з порушенням Рішення 2002/187JHA, він може передавати це питання до Спільного наглядового органу¹⁴.

У межах Євроюсту також було прийнято Правила процедури обробки та захисту персональних даних в Євроюсті та додаткові правила, що визначають деякі конкретні аспекти застосування правил обробки і захисту персональних даних в Євроюсті для операцій.

ВИСНОВКИ

Виходячи із вищезазначеного, доходимо висновку, що в межах Європейського Союзу створено ґрунтовну правову основу у сфері захисту фундаментальних прав і основоположних свобод людини і громадянина, які базуються на універсальних міжнародних актах. Зокрема, Хартія основоположних прав Європейського Союзу увібрала в себе положення основних міжнародних договорів у галузі прав людини, включаючи мешканців і громадян Союзу. У положеннях установчих договорів – Договору про Європейський Союз, Договору про функціонування Європейського Союзу (в редакції Лісабонської угоди 2007 р.), знайшли своє закріплення права людини як загального характеру, так і права, пов'язані з приналежністю до громадянства ЄС (виборче право, право на подання петицій Європейському Парламенту тощо).

Засновані Союзом інституції (агентства, спеціалізовані органи) посилюють наявні в державах-членах ЄС і в Союзі в цілому механізми захисту. Їх позитивною рисою є здатність вчасно реагувати на нові виклики і загрози, переформатовуватися і враховувати наявні тенденції та реалії сьогодення. На підтвердження зазначеного свідчить створення низки спеціалізованих структур із захисту персональних даних, що, своєю чергою, було викликано систематичними загрозами інформаційній безпеці Союзу, його головним інституціям, а також фізичним і юридичним особам.

---

¹⁴ Act of the Joint supervisory body of Eurojust of 23 June 2009 laying down its rules of procedure 2010/C 182/03. URL: <http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/jsb/jsb/Act%20of%20the%20Joint%20Supervisory%20Body%20of%20Eurojust%20282009%29/JSB-Act-2009-06-23-EN.pdf>.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано положення установчих актів – Договору про Європейський Союз, Договору про функціонування Європейського Союзу, Хартії основоположних прав Європейського Союзу, вторинного законодавства Європейського Союзу, яким закріплено норми щодо прав людини. Розкрито сутність інституційного механізму захисту прав людини ЄС, зокрема акцентовано увагу на ролі Суду ЄС. Підкреслено значення і роль Європейського суду з прав людини в захисті прав громадян держав-членів ЄС. Розкрито правове підґрунтя функціонування та повноваження спеціалізованих агентств (установ) ЄС, зокрема: Агентства з фундаментальних прав ЄС, Агентства ЄС з надання притулку, Омбудсмена. Охарактеризовані спеціалізовані агентства/органи, наділені компетенцією у сфері захисту персональних даних (Європейський інспектор із захисту даних, Європейська рада із захисту даних та ін.). Зроблено відповідні висновки і рекомендації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Charter of fundamental rights of the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>.
2. Consolidated version of the Treaty on European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF.
3. Consolidated version of the treaty on The Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT>.
4. Хартія Співтовариства про основоположні права працівників. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044.
5. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/fra_en.
6. Decision of the European Parliament on the regulations and general conditions governing the performance of the Ombudsman's duties. URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/resources/statute.faces#ref2>.
7. Регламент (ЕС) № 439/2010 на Европейския Парламент и на Съвета от 19 май 2010 година за създаване на Европейска служба за подкрепа в областта на убежището. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:132:0011:0028:BG:PDF>.
8. Regulation (EC) No 45/2001 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2000 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data by the Community institutions and bodies and on the

free movement of such data. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001R0045>.

9. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R0679>.

10. Regulation (EU) No 526/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 concerning the European Union Agency for Network and Information Security (ENISA) and repealing Regulation (EC) No 460/2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0526>.

11. Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0794>.

12. Council decision setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime (2002/187/JHA). URL: [http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejdecision/Eurojust%20Decision%20\(Council%20Decision%202002-187-JHA\)/Eurojust-Council-Decision-2002-187-JHA-EN.pdf](http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejdecision/Eurojust%20Decision%20(Council%20Decision%202002-187-JHA)/Eurojust-Council-Decision-2002-187-JHA-EN.pdf).

13. Act of the Joint supervisory body of Eurojust of 23 June 2009 laying down its rules of procedure 2010/C 182/03. URL: <http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/jsb/jsb/Act%20of%20the%20Joint%20Supervisory%20Body%20of%20Eurojust%20%282009%29/JSB-Act-2009-06-23-EN.pdf>.

Information about authors:

Siroyd T. L.,

Doctor of Law, Professor,

Head of the Department of International and European Law

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine

Fomina L. O.,

PhD, Associate Professor of the Department of International and European Law

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine